

Salxım Söyüdüň Əfsanəsi

Əzizə Cəfərzadə

© Əzizə Cəfərzadə. Anamın Nağılları. 1982.

Dünyamız genişdi, dünyamız böyükdü. İnsan bu dünyaya yaxşı, savab işlər görməyə gəlib. Təkcə yeyib-içməyə yox. Onu heyvan da bacarır, gəlir dünyaya, yeyir, içir, nəsil artırır, ölüb gedir. Nə izi qalır, nə tozu. Amma insandan getdikcə gözəlləşən bu dünyamız, bir də yaxşı əməl, yaxşı ad yadigar qalır: “İgid ölər adı qalar, müxənnətin nəyi qalar?” deyib babalar, nənələr. Bir də deyiblər ki: “Ev yar, amma ev yıxma.”

Bax, bu gözəl dünyamızda gözəl bir gəlin yaşayırmış. Bu gəlinin candan əziz bircə qızı, bircə balası varmış. Əcəl gəlir gəlini apara. Ürəyinə damır ki, dünyadan köç karvanını çəkdiyi saat yaxınlaşır. Ərini yanına çağırır, deyir:

—Kişi, səni allaha, balamı da sənə tapşırıram. Bilirəm ki, əri ölən ərə gedər, arvadı ölən arvad alar. Cavansan, qocalmamısan, qarımamısan. Əlbəttə ki evlənəcəksən. Evlən, halal xoşun olsun! Sən bu dünyada məni incitməmişən. Üstümə günü gətirməmişən. Dövrəmizdə iki arvadlı da var, üç arvadlı da olub, dörd arvadlı da. Sənin iki gözün iki gözə baxıb. Çox sağ ol! Gedirəm bu dünyadan. Sənin taxsırın deyil. Alnıma belə yazılıbmış. Can sənin, can balam əmanəti! Bilirəm onu çox istəyirsən. Analığı sənin yanında incidə bilməz onu. Amma sən iş-güc dalıycan evdən çıxanda balamızı döyər, incidər. Bəx, sənə vəsiyyəət eləyirəm. Mən öləndən sonra sağ əlimi kəs, tik bir kütmül süpürgənin içinə. İlimi verdin-vermədin təksən, evlən. Evləndəndən sonra arvada deyərsən ki, qızımızı bu süpürgəynən döyərsən. Başqa şeynən qoyma döyə. Bu sözləri deyəndən sonra cavan ana gözlərini yumur, yaşı leysan kimi tökür. Qızığızını yanına çağırıb öpür. Əriynən bir də halal-hümmət eləyib canını tapşırır. Ömrünü qızına bağışlayır. Ay keçir, il dolanır, kişi görür ki, doğrudan da evin işi ağırdı. Xırda qızın da başını, paltarını yumaq lazımdı. Axı bu evdi. Çörəyi var, xörəyi var, silib-süpürməsi, səliqə-sahmanı var. Gərəkmez ki, bunları bir görüb bitirən olsun. Kişi arayıb-axtarır. Halını-əhvalını qonum-qonşusundan öyrəndiyi bir dul arvad alıb gətirir evə. Bir-iki gün keçəndən sonra mətbəxdən arvadının vəsiyyətiynən düzlətdiyi süpürgəni gətirib verir analığa, deyir:

—Bax arvad qızım xırdadı, ipək kimi yumşaqdı, zərif uşaqdı. Amma bunuyunan belə səni incidib-eləsə, bax bu süpürgəynən ver cəzasını.

—Nə danışırsan, əysi, sənin balan, mənim balamdı. Mən heç onu döyərdəm?

Arvad yağlı şirin dilini işə salıb kişiyə elə sözlər deyir ki, atanı lap axayın eləyir qız sarıdan.

Kişi çıxıb gedir işinə. Analıq da bircə fikrə düşür bu evə gələndən. Özü bu evdə doğsun-törəsən. Amma qızın axırına çıxsın. Onu ya döyə-döyə öldürsün, ya da qaçırsın, başın

qurtarsın. Səhərdən axşamacan evin nə qədər ağır-yüngül işi varsa, hamısını qıza gördürür. Yorulub dayanan kimi qapır süpürgəni düşür qızın canına. Vur ki, vurasan. Amma süpürgədə nə hikmət varsa, qız günü-gündən böyüyür, Aynan, ilnən yox, günnən böyüyür, qönçələnir, çiçək açır. Gözəlləşir. Dağların maralına, düzlərin ceyranına çevrilir. Çiçəklərdən nəfəsinə ətir qonur. Lalələrdən yanağına rəng çilənir. Qızıl gülnən dodağı bəhsə girişir. Saçları qarğı kimi küləklərnən yarışır. Boyu sər və sitəm eləyir. Qız bir qız olur ki... Ögey ananın bağı çatlayır. Arayıb-axtarır, dünya görsə də bir misqal xeyir iş əlindən gəlməyən küpəgirən qarı tapır. Dərdini ona açır:

—Qarı nənə, neynəyim, bu qızın əlindən? Məsləhət ver, səni dünya malından doyuzduraram.

Qarı deyir:

—Niyə döyə-döyə öldürmürsən?

Arvad ah çəkir:

—Döyürəm,—deyir,—süpürgəynən o ki var əzişdirirəm. Amma döydükcən də elə bil canına can, qanına qan gətirirəm. Boyu da artır, gözəlləyi də gözümü çıxardır.

Qarı fikirləşir ki, hər nə varsa süpürgədədi. Deyir:

—Sən o süpürgəni mənə gətir.

Analıq evə qayıdıb süpürgəni götürür, qarının yanına cumur. İçəri girən kimi deyir:

—Al, bax budu süpürgə. Ərim tapşırıb ki, qızı bunuynan döyüm. Ha çırpıram yun çırpın kimi, meyidini çul kimi yerə sala bilmirəm.

Qarı soruşur:

—Qarı nənə sənə qurban, şəkilli gəlin, deməli ərin tapşırıb ki, bu süpürgəynən döyəsən qızı?

—Hə, nənəcən, hə!

Qarı barmağını dişləyir:

—Hə, onda səhv eləməmişəm. Qayçıyı gətir, süpürgəni sök!

Analıq durub taxçadan qayçıyı gətirir. Süpürgəni sökür, görür ki, içinə bir qurumuş əl tikilib. Təəccüblənir:

—Bu nədi, qarı nənə?

—Qarı nənən sənə qurban, elə o qızı böyüdən bu əldi. Bu əl onun anasının əlidi. Doğmaca anasının. Görünür anası vəsiyyətləyib. Ana əli uşağa xəsarət gətirməz. İndi sən eləcə süpürgəni tik, əli də apar qəbiristanlıqda basdır getsin. Amma genə qızı elə atası tapşıran kimi bu süpürgənən döyərsən. Onda görərsən qarı nənənin aqlını, tədbirini.

Ögey ana qarı nənənin tapşırığını o dediyi kimi yerinə yetirir. Aparıb əli qəbiristanlıqda dəfn eləyir. Süpürgəni də əvvəlki qaydasındaca tikir. Sabahdan kişi ticarət səfərinə gedən

kimi başlayır süpürgəynən qızı əzişdirməyə. Qız günü-gündən əriyib çöpə dönür, gözəlliyi solur, boyu da kiçilir, saçları yoluq-yoluq, kol-kol olur analığının əlində. Dünya gözünə dar olur. Allahdan bir ölüm arzulayır, o da gəlib çıxır. Qızın çarəsi kəsilir. Vaxt tapan kimi çayın qırağına gəlir, dərini şırıl-şırıl axar sulara danışır, göz yaşlarını çaya axıdır. Ürəyini boşaldır, geri qayıdır. Bu minval ilə bircə ay keçməmiş qız əriyir şam kimi, quruyur budaq kimi. Bir gün genə nədənsə analığının ona acığı tutur. Ata-anasını söyüb xələtdəyə-xələtdəyə, süpürgəni qarıb qıza cumur. Qız qaçır, arvad qovur, qız qaça-qaça çayın qırağına gəlib çıxır. Əvvəlcə istəyir özünü suya atsın, bu barədə çox fikirləşmişdi çox istəmişdi ki, özünü çaya tullasın. Amma qorxurdu ki, atası gələndə analıq onu böhtanlasın ki, “pis yola düşmüşdü, sənin qorxundan özünü suya atdı” deyib onu el gözündə, ata gözündə murdarlasın. Odu ki, bu işi tutmamışdı. Amma indi, əli süpürgəli ifritə analıq dalıycan gələndə qız qayanın başına çatmışdı, gözünün yaşını axıda-axıda əllərini göyə qaldırdı, göylərə yalvarmağa başladı:

—Axı mənim heç bir günahım yoxdu, uca tanrı! Xilas elə məni bu bələdan!

Analıq qıza çatanda gözlərinə inanmadı. Qız söyüd ağacına çevrilmişdi. Qolları söyüdün budaqları, saçları salxım söyüdün suya enən saçaqları olmuşdu. Arvad qızın quruyan gövdədə döyünən qəlbini gözüylə görürdü, qorxusundan, heybətindən dondu qaldı, söyüd yanında qanqal kimi.

“Ev yar, ev yıxma” deyiblər, mənim balalarım, insan dünyaya yaxşı əməllər üçün gəlir. Düzdü, bütün analıqlar belə olmayıb, yaxşılardan da olub. Amma belə lənətdəməsi də olub. İbrətli dünyadı dünyamız.

Veb direktor: Betti Bleyer

Mətni yığdı: Səkinə İsgəndərova

Veb üçün hazırladı: Ülviyyə Məmmədova

AZERİ.org qoyuldu: yanvar, 2004